

Bojana Mesec

DESET LET BOLONJSKE REFORME NA FAKULTETI ZA SOCIALNO DELO

Bolonjska deklaracija (1999) je sprožila pomemben in nepovraten proces, ki naj bi uskladjal evropske sisteme visokega šolstva: bolonjski proces. Poglavitni cilj bolonjskega procesa je oblikovanje evropskega prostora visokega šolstva in spodbujanje evropskega sistema visokega šolstva v svetovnem merilu, da bi povečali mednarodno konkurenčnost in dosegli uskladitev evropskih univerzitetnih sistemov. Leta 2004 se je Fakulteta za socialno delo odločila za uvedbo tega procesa in je v skladu s tem razvila nove programe študija na vseh treh stopnjah (dodiplomski, magistrski in doktorski). Proces je bil dolgotrajen in težaven, a tudi bogat in fokusiran. Novi programi upoštevajo stroko socialnega dela, potrebe zaposlovanja, socialno prakso in študentske želje. Leta 2015 imamo modern in aktualen študij socialnega dela, vendar vemo, da to še ni konec razvijanja in napredka. Je šele začetek dolge poti, če želimo doseči visoko zastavljene cilje iz Bolonjske deklaracije.

Ključne besede: akreditacija, kakovost študija, prenova, Univerza v Ljubljani.

Bojana Mesec je zaposlena na Fakulteti za socialno delo in se ukvarja s področjem organizacije in menedžmenta v socialnem delu, v svoji dolgoletni akademski karieri pa je veliko pripomogla k razvoju in uveljavitvi bolonjskega prvostopenjskega programa »socialno delo«. Kontakt: bojana.mesec@fsd.uni-lj.si.

TEN YEARS OF BOLOGNA PROCESS AT THE FACULTY OF SOCIAL WORK

In June 1999, the ministries of higher education from 29 European countries met in Bologna to sign an important agreement, known as the Declaration of Bologna. It initiated an important and irreversible process of harmonising various European systems of higher education: the so called Bologna Process. Its main objective is the formation of a European Area of Higher Education and the promotion of the European system of higher education on a worldwide scale in order to increase its international competitiveness. The aim was to achieve harmonization of the European university systems. In 2004, the Faculty of Social Work decided to join the process and developed new programmes on all three levels (undergraduate, master and doctoral). The process was long and difficult but also fruitful and focused. New programmes incorporated the science of social work, employment goals, social practice and students' wishes. In 2015, we now have a modern study of social work, but we know that the process is far from finished. It is only the beginning of a long journey if we want to reach the high goals from the Declaration of Bologna.

Keywords: accreditation, study quality, reform, University of Ljubljana.

Bojana Mesec is an Assistant Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She teaches organisation and management in social work. In her long academic career she has contributed to development and establishment of the first cycle Bologna programme entitled Social Work. Contact: bojana.mesec@fsd.uni-lj.si.

Uvod

Vlade 29 evropskih držav, ki so junija 1999 podpisale Bolonjsko deklaracijo (1999), so se zavezale, da bodo ustvarile skupni evropski visokošolski prostor. Evropsko visoko šolstvo naj bi tako doseglo enotnejšo strukturo. V bolonjskih študijskih strukturah so bili predvideni prehodi vsaj v dveh smereh. Prvi prehod je v vertikalni smeri, znotraj določene discipline, vse pogosteje pa tudi med dvema ali več različnih institucij – tega v Sloveniji pred tem nismo poznali. Drugi prehod je v horizontalni smeri, praviloma med sorodnimi disciplinami. To spodbuja sodelovanje med fakultetami in tudi univerzami. Ob tem naj bi bila omogočena velika mobilnost študentov ob podpori evropskega kreditnega sistema.

Poleg tega naj bi univerze svoje poslanstvo v izobraževanju razširile na vse oblike vseživljenjskega izobraževanja za visoko kvalificirano prebivalstvo. V vsej Evropi vodi prenova študijskih programov do postopnega razvoja evropsko primerljivih in kompatibilnih nacionalnih visokošolskih sistemov (Pejovnik 2012). S tem niso mišljeni vsebinsko primerljivi programi, ampak predvsem primerljivost v pomenu kreditnega sistema.

Programi so prvič ovrednoteni sistemsko, in sicer po pravilih, ki veljajo za vso Evropo, to pa še ne pomeni, da se je s tem povečala kakovost programov, saj se pri vrednotenju poraja vprašanje, kako so posamezne obveznosti razporejene v samem kreditnem vrednotenju. Fakulteta

za socialno delo je svojo primerljivost študija evalvirala z več vidikov, utemeljene primerjave pa ima predvsem na sedmih področjih:

1. primerljivost koncepta, formalne in vsebinske strukturiranosti,
2. primerljivost možnosti dostopa in pogojev za vpis v študijski program,
3. primerljivost trajanja študija, napredovanja, dokončanja študija in pridobljenih nazivov,
4. primerljivost načinov in oblik študija,
5. možnosti za vključevanje programa v mednarodno sodelovanje (mobilnost) oz. skupni evropski visokošolski prostor,
6. razlike med predlaganim in tujimi programi glede na specifične potrebe in pogoje domačega gospodarstva in javnih služb,
7. usklajenost s predpisi EU pri reguliranih poklicih.

Pred sprejetjem reforme je imela vsaka univerza oz. tudi fakulteta svoj sistem vrednotenja in priznavanja študija. Programi so bili med seboj skoraj neprimerljivi, če pa so že bili primerljivi, je bilo primerljivost zelo težko ugotoviti. Evropski prostor je zahteval višjo stopnjo povezanosti, saj je bilo v takratnih razmerah skoraj nemogoče zagotoviti mobilnost tako študentov kot učiteljev.

Če danes na hitro pregledamo napredek v tej smeri, ugotovimo, da je to skoraj edina pridobitev za celotni visokošolski sistem v Evropi, ki je bil uresničen, kot je bilo načrtano. Od šolskega leta 2008/09 do šolskega leta 2014/15 je šlo v tujino 130 študentk socialnega dela. V tem obdobju je na FSD študiralo 196 tujih študentov. Glede na majhnost fakultete je povečanje izmenjav iz obdobja pred letom 2008 do zdaj lahko pripisati predvsem primerljivosti študijev socialnega dela po Evropi, večje transparentnosti in boljši organizaciji Erasmus izmenjave, saj je Fakulteta za socialno delo uvedla novo delovno mesto: Erasmus koordinator, ki tako vsebinsko kot tehnično vodi vse izmenjave na fakulteti. Študentke in študentje in tudi profesorice in profesorji zdaj obiskujejo fakultete, s katerimi ima fakulteta sklenjene bilateralne sporazume. Seznan se vsako leto povečuje, prav tako pa tudi izmenjave.

Primerljivost študijev v evropskem prostoru naj bi zagotovili tudi jasno opredeljeni učni izidi oz. cilji in zelo dobro opredeljene kompetence, ki jih študentke in študenti pridobijo s študijem. S tem vprašanjem se ukvarja tudi Rudi Kotnik (2013) v svoji knjigi z naslovom *Nova paradigma v izobraževanju – je manj lahko več?* Ugotavlja, da tako imenovani učni izidi, ki jih imenuje učni cilji, nimajo nobene vrednosti, če niso obravnavani oz. analizirani pravilno. Postavi tudi vprašanje, ali slovenske univerze sploh zanima, kakšno znanje pridobijo študenti na svojih fakultetah, oz. zagovarja prepričanje, da oblikovanje kompetenc (splošnih in predmetno specifičnih) nima pravega pomena, saj so po njegovem prepričanju namenjene nadzoru oz. marketingu (*op. cit.*).

Druge smernice in cilji deklaracije ostajajo ali zelo vprašljivi ali pa celo neuresničeni. Vsekakor lahko rečemo, da je proces, ki smo ga začeli pred desetimi leti, zdaj šele na začetku. Dragocene so analize podatkov, ki smo jih dobili s prvo generacijo, ki je preizkusila celoten cikel in tudi uspešno evalvirala tako programe kot tudi učinke študija. To bo morala biti podlaga, ki bo odločilno vplivala na vnovične akreditacije programov, če želimo, da bo reforma začela kazati prve pozitivne strani.

Prenova je že na začetku imela tako zagovornike kot tudi hude nasprotnike. Med zadnjimi je bil tudi nekdanji rektor ljubljanske univerze Jože Mencinger (2008), ki je v enem od intervjujev dejal, da bolonjska reforma visokega šolstva v Sloveniji ni nič drugega kot že uvajani poskusi stopenjskega študija, usmerjenega izobraževanja ipd. Meni, da so vsi ti poskusi propadli, uvedba bolonjske reforme pa se od tega razlikuje le po tem, da so prejšnje novosti zahtevale družbene potrebe, zdajšnje pa zahteva trg dela. Po njegovem mnenju je to le poskus proizvodnje človeškega kapitala s povsod veljavnim certifikatom, ki naj bi delodajalcem zmanjšal tveganja pri zaposlovanju.

Prenova na Fakulteti za socialno delo

Slovenija je leta 2004 dobila zakonsko podlago (Zakon o visokem šolstvu) za uvajanje novih študijskih programov, ki so sledili Bolonjski deklaraciji, podpisani leta 1999. Kmalu za tem

smo prvič slišali razprave o tem, kaj deklaracija sploh je in kaj prinaša za prihodnost visokega šolstva v Sloveniji. Spraševali smo se, ali je to izbira posamezne fakultete ali obveza celotnega visokošolskega sistema. Poslušali smo razprave v medijih in bili priče tako zagovornikom kot tudi nasprotnikom sprememb.

Na Fakulteti za socialno delo smo se bolj resno začeli o tem pogovarjati leta 2006. Odločali smo se o tem, kateri sistem je za socialno delo sprejemljivejši: 3+2 ali 4+1. Prvi bi študentkam in študentom dal diplomo že po treh letih študija, ki bi se nadaljeval še z dvema letoma magistrskega študija, drugi pa bi bil primerljivejši dotedanjemu študiju socialnega dela in bi diplomo zagotavljal šele po štirih letih študija, potem pa bi se nadaljeval še z enim letom magistrskega študija.

Tudi danes ne bi mogla reči, katera možnost je boljša – vsaka ima tako prednosti kot tudi slabosti. Odločili smo se za to, da bo študij socialnega dela na prvi stopnji trajal štiri leta, na drugi pa eno. Nekdanja rektorica Univerze v Ljubljani Andreja Kocijančič (2009) je o možnostih in izbiri dejala, da slovenskim univerzam ni uspelo izpeljati vsebinske prenovе, ker za to Slovenija ni dobila pravih smernic. Tudi razdelitev univerzitetnih programov po formuli 3+2 ali 4+1 se po njenem mnenju zdi preprosta, vsebinsko pa je tako rekoč nemogoča.

Na Fakulteti za socialno delo z vsebinsko prenovno nismo imeli težav, saj smo v tem videli priložnost za oblikovanje novih vsebin, ki bodo legalno prepletene z veliko količino prakse. S tem smo dobili okvir in podlago za sestavo novega predmetnika. Težaško delo se je šele začelo. V poznejših letih je prizadevanje za kakovost študija pokazalo, da smo v tem obdobju naredili velik vsebinski napredek v izobraževanju za socialno delo.

Bolonjska deklaracija in novi način financiranja visokega šolstva sta okrepila željo delavcev šole, da po skoraj petnajstih letih obnovimo v marsičem pomanjkljiv in zastarel študijski program. Predvsem smo si želeli odpraviti primanjkljaj prakse in omogočiti, da naše študentke in študenti teoretsko znanje takoj praktično preizkusijo. Pa tudi nasprotno: da bi o svojih praktičnih izkušnjah lahko svoje razmišljali, se pravi, gradili svoje znanje na podlagi izkušenj. To omogoča povezovanje šole s prakso, hkrati pa tudi krepi znanja o socialnem delu.

Z izbirnostjo in fleksibilnostjo študija naj bi prihodnje diplomantke in diplomanti v skladu s svojimi interesi nekatera znanja poglobili ali razširili obzorja onkraj standardnih znanj socialnega dela in ustvarili lastne profile spretnosti in znanj. Prenova programov in spremembe v sistemu socialne varnosti pomenijo tudi razvijanje novih profilov, predvsem tistih na meji med različnimi disciplinami (npr. med socialnim in zdravstvenim delom, med socialnim delom in pedagogiko), zato smo v tistem času načrtovali oblikovanje več skupnih programov z drugimi fakultetami. Na podlagi sodelovanja s Fakulteto za družbene vede smo tako uspešno izvajali podiplomski magistrski program »sociologija – socialno delo v skupnosti«, s Pedagoško fakulteto pa smo načrtovali skupni magistrski program »supervizija«, vendar pa pozneje žal ni bil izveden.

Povsem novi izzivi so se pojavili z mobilnostjo v državi Evropske unije, tako s študentsko kot z učiteljsko. Mobilnost se je iz leta v leto povečevala, naši diplomanti pa so se takrat začeli zadržano ozirati po možnostih zaposlitve zunaj domovine.

Vsi ti razlogi so povzročili, da smo se na Fakulteti za socialno delo prenovе dodiplomskega in podiplomskih študijskih programov lotili izjemno zavzeto, resno in celovito. Najprej smo se posvetili razumevanju osnovnih idej t. i. bolonjskega procesa in načrtovanju celostne vizije programov, nadaljevali delo v katedrah, ki so prav v procesu prenovе znova intenzivneje zaživele, se posvetili raziskovanju kompetenc, ki naj bi jih diplomant/ka socialnega dela pridobil/a s študijem socialnega dela.

Sledila je ustanovitev posebne delovne skupine za prenovo predmetnika, ki je vodila proces prenovе v več fazah, do izdelave predloga seznamov kompetenc, predmetnika in prvih učnih načrtov. Pridobili smo sredstva za izvedbo projekta poskusne prenovе prakse 3. in 4. letnika ter preizkušanja nekaterih pedagoških inovacij (2005/2006/2007), hkrati pa smo razvijali podiplomske programe na drugi in tretji stopnji v skladu z bolonjskimi smernicami.

Na začetku leta 2007 smo na Fakulteti za socialno delo organizirali delovni posvet s socialnimi partnerji (predstavniki Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Socialne zbornice

Slovenije, Skupnosti socialnih zavodov, Skupnosti varstveno delovnih centrov, Skupnosti centrov za socialno delo, Sindikata socialnega varstva, Društva socialnih delavk in delavcev, Univerze v Ljubljani, Fakultete za družbene vede, študentov FSD idr.) in ustanovili dodatni delovni skupini (prvo za analizo trga dela in zaposljivosti, kompetenc in profilov, drugo pa za prakso socialnega dela, pripravništvo, praktične kompetence).

Delovna skupina za prenovu predmetnika je predloge omenjenih dodatnih delovnih teles, v katerih so sodelovali predstavniki socialnih partnerjev FSD, vključila v predlog predmetnika. Ko sta ga odobrila celoten kolektiv FSD in Socialna zbornica Slovenije, smo delo znova nadaljevali po katedrah, delovnih skupinah in v komisiji za študijske zadeve. V tem dolgotrajnem in kompleksnem procesu, v katerem so aktivno sodelovali vsi delavci in zunanji sodelavci šole, smo pripravili vse zahtevane dokumente: seznama splošnih in predmetno specifičnih kompetenc, predmetnik in učne načrte. Vpliv procesa je bil pomemben: vsak pedagoški delavec in sodelavec fakultete se je seznanil s prenovno in prevzel svoj del odgovornosti za udejanjanje takšne prenove.

Vsebinska prenova izobraževanja za socialno delo od začetka do danes

Posebno pozornost smo v procesu prenove dodiplomskega programa socialnega dela namenili praktičnemu usposabljanju. Na koncu študijskega leta 2006/2007 smo celo ustanovili Center za praktični študij; odgovoren je za izvedbo praktičnega pouka v skladu z obstoječim predmetnikom, hkrati pa je pripravljal razmere za uvedbo prenovljenega sistema prakse. Naše ambicije so bile velike, želeli smo se približati programom praktičnega usposabljanja na tistih visokošolskih ustanovah za socialno delo v Evropi in po svetu, ki so nam že leta zgled najodličnejšega šolanja in ustvarjanja kompetentnih diplomantov, ki se uspešno uveljavljajo na trgu dela.

Po končanem procesu ustvarjanja novih programov je Srečo Dragoš (2008) v *Poročilu o kakovosti* zapisal: »Največji kakovostni premik smo dosegli na področju, na katerega lahko najbolj vplivamo, to je pri prenovi študijskih vsebin.« Izobraževanje za socialno delo je doživelo v razmeroma kratkem zgodovinskem obdobju zelo veliko vsebinskih kot tudi sistemskih preoblikovanj:

- študijsko leto 1991/92: posebnost predmetnika v tem študijskem letu je bila v tem, da je to zadnje leto, ko je naša šola še izvajala višješolski (dveletni, strokovni) program,
- študijsko leto 1993/94: prvi visokošolski (štiriletni) predmetnik,
- študijsko leto 1996/97: program, značilen za vsa leta Visoke šole za socialno delo, vse do njenega preoblikovanja v Fakulteto za socialno delo,
- študijsko leto 2003/04: prvi fakultetni program po preimenovanju v fakulteto,
- študijsko leto 2009/10: prenovljen (bolonjski) program.

V *Poročilu o kakovosti* za leto 2008 je Srečo Dragoš skupaj s komisijo za kakovost zelo skrbno opisal, kako se je študijski program »socialno delo« vsebinsko razvijal in spreminjal, predvsem pa, kje so najpomembnejši poudarki in razlike. Študijski programi za navedena leta so bili analizirani po dveh merilih, praktičnem in teoretičnem. S prvim je bil mišljen delež obvezne študijske prakse, ki poteka zunaj fakultete na različnih organizacijah s področja socialnega varstva in nevladnih organizacij.

Specifičnost socialnega dela, v nasprotju s številnimi drugimi akademskimi disciplinami, je prav v tem, da je poznavanje konkretnih spretnosti dela z ljudmi enako pomembno kot teoretske vsebine. Če praksa ne bi bila več nepogrešljiv in enakovreden del izobraževanja, bi socialno delo začelo izgubljati svojo specifičnost in bi se začelo spreminjati v enega od številnih drugih družboslovnih profilov. Zato je za identiteto in kakovost socialnega dela zelo pomemben tudi delež prakse v predpisanem študijskem programu, pomembno pa je tudi njegovo razmerje do drugih, bolj teoretskih predmetov. Zato smo vse predmete razdelili v tri skupine: nesocialno, povezovalno in socialno.

V prvi, nesocialni skupini predmetov so tisti, ki študentke in študente poučijo o temeljnih znanjih iz drugih družboslovnih ved. Čeprav ti študijski predmeti ne vsebujejo teoretskih znanj,

ki bi bila specifična za socialno delo, so v programu kljub temu nujni, saj bi brez njih socialno delo ostalo brez družboslovne širine in analitičnosti. Gre za predmetne vsebine, za katere so pristojne oz. matične druge fakultete (npr. psihologija, sociologija, pedagogika, ustavna ureditev, tuji jezik).

V povezovalno skupino se uvrščajo tisti predmeti, katerih vsebine so bližje socialnemu delu kot v predmetih prve skupine, hkrati pa še vedno ne veljajo za specifične predmete socialnega dela. Funkcija povezovalnih predmetov je poudarjena aplikacija splošnih znanj, prenesenih iz drugih strok, na področje socialnega dela (npr. socialna varnost, teorije deviantnosti, menedžment v socialnem delu, kakovost delovnega življenja).

Socialno skupino pa sestavljajo predmeti, ki zagotavljajo specifična teoretska znanja s področja socialnega dela. So znamenje drugačnosti in posebnosti izobraževanja na fakulteti. Gre za predmete, značilne za Fakulteto za socialno delo, saj jih ne najdemo nikjer v programih drugih fakultet in šol (npr. teorija pomoči, zasvojenosti, uvod v socialno delo, socialno delo z družino, skupnostno socialno delo).

Ob prvi akreditaciji je Lea Šugman Bohinc (2008) v prijavo programa zapisala, da se je bolonjski program prve stopnje že od začetka razvijal ob sinergijskem učinkovanju posameznih elementov predmetnika na horizontalni in vertikalni dimenziji znotraj dodiplomske stopnje, logiko vertikalne povezanosti pa smo upoštevali tudi pri razvoju številnih enoletnih programov in njihovih predmetov na podiplomski, drugi stopnji študija na Fakulteti za socialno delo.

Temu je bila dodana še tretja dimenzija, ki jo s spiralnim gibanjem ter z vertikalno in horizontalno povezanostjo predmetov, prinaša logika vsebine in načina organiziranosti prakse v sedmih semestrskih enotah oziroma štirih predmetih prakse. Sestavljavce učnih načrtov predmetov smo vseskozi spodbujali, naj svoje učne načrte z urjenjem generičnih in specifičnih znanj in spretnosti v okviru vaj, z najrazličnejšimi razvojnimi in raziskovalnimi projektnimi nalogami in z nalogami, povezanimi s terenskim delom in učnimi bazami, navežejo na praktično usposabljanje študentk in študentov in tako pripomorejo k praktičnemu preizkušanju in osmišljanju konceptualnega znanja, osvojenega v predavalnicah fakultete.

Ob spreminjanju nam je uspelo brez prikrivanja sestaviti program, katerega večji poudarek je na socialnih predmetih in praksi. To daje stroki večjo veljavo oziroma je bila s tem okrepljena.

Za ponazoritev te izjemno pomembne, težavne in tudi dolgotrajne izboljšave se je koristno spomniti samih začetkov socialne šole. Tedaj je bilo specifičnih socialnih predmetov le za vzorec. V knjigi *Z diplomom mi je bilo lažje delati* je Pavla Rapoša Tajnšek (Zaviršek 2005) opisala zgodovino predmetnika. Piše, da v prvem letu obstoja šole, v šolskem letu 1955/56, med sedemnajstimi predmeti dvoletnega programa ni bilo niti enega samega, ki bi ga lahko kvalificirali za socialnega; še deset let pozneje (1965) najdemo med petnajstimi predmeti samo en specifično socialni predmet in samo en povezovalni predmet.

Priznanje prakse v fakultetnem programu, povečan delež specifičnih socialnih predmetov kot tudi večji delež izbirnih vsebin znotraj vseh treh predmetnih sklopov imamo za eno izmed najpomembnejših izboljšav bolonjske prenove. Omeniti je treba tudi vsebinsko spreminjanje celotnega koncepta študija za socialno delo, ki zdaj kaže potrebe po socialnih znanjih, saj smo pri obnovi zelo upoštevali praktike socialnega dela, ki so bili člani strateške skupine za prenovo. Predmetna preobrazba je potekala štiri leta in spodbudila veliko novih idejnih zasnov in povezav, za katere prej nismo imeli možnosti, da bi se izrazile. Celoten postopek je imel velik vpliv tudi na kakovost dela na Fakulteti za socialno delo, saj je na novo definiral odnose med zaposlenimi in jih bolj povezal med seboj.

Leta 2009 (Dragoš 2009) se je Fakulteta za socialno delo največ ukvarjala z delovanjem Centra za praktični študij. Njegove naloge segajo od najrazličnejših vsebinskih in organizacijskih vidikov prakse do številnih področij, povezanih s prenovo. Praksa ima za stroko socialnega dela velik pomen, zato na fakulteti namenjamo temu segmentu izobraževanja veliko pozornosti in časa.

Fakulteta je v prenovljenem študiju naredila velik korak naprej pri izvajanju praktičnega pouka, saj je zdaj celotna praksa veliko bolj izdelana, predvsem zaradi odločitve, da za pripravo na prakso namenimo več kontaktnih ur, kot smo imeli možnost v starem programu. V pripravo na prakso so vključeni tudi mentorji iz prakse, ki so deležni izobraževanja in informiranja glede na letnik in usmeritve posamezne prakse.

Leta 2009 smo začeli tudi evalvirati program »socialno delo«, da bi v času prve generacije študentov sproti prenavljali program in ga s tem izboljševali. Evalvacijski postopki programa so vsebovali:

- poročila izvajalcev programa,
- anketiranje študentov,
- evalvacijo programa na katedrah,
- obravnavo v interni evalvacijski skupini.

Leta 2010 (Dragoš 2010) smo veliko dela namenili promociji študija. Vpis na družboslovne redne programe je bil sicer še zadovoljiv, so se pa že kazala prva znamenja manjšega povpraševanja po teh področjih, saj smo opazili manjši obisk na informativnih dnevih. Primanjkljaj vpisanih študentov pa se je čutil zlasti na izrednem študiju: tam so se mesta skoraj zapolnila šele v tretjem vpisnem roku, mesta na rednem študiju pa že v prvem. To smo pripisovali manjšemu zanimanju za plačevanje študija, saj je finančna kriza že kazala škodo povsod, kjer je bil študij plačljiv. Promocijo smo izvajali ob različnih priložnostih, program smo predstavljali tudi na srednjih šolah, zlasti gimnazijah.

V tem letu smo spreminjali tudi vsa merila za prehode med prenovljenim in starim študijem, saj se programa med seboj zelo razlikujeta. Temu smo posvetili veliko časa predvsem zaradi slabih izkušenj v preteklosti, saj smo v zadnjem desetletju že tretjič menjali program socialnega dela (višji, visoki, univerzitetni, prenovljeni bolonjski). Pri večini menjav je bilo nujno prenavljati celoten program, ponekod pa se je preoblikoval samo pridobljeni naziv. Npr. pri spremembi naziva zavoda iz Visoke šole za socialno delo v Fakulteto za socialno delo sta se spremenila pridobljeni naziv in stopnja študija, za to pa je bilo na Univerzi v Ljubljani treba pridobiti akreditacijo premostitvenega programa, ki je diplomantom Visoke šole za socialno delo omogočil došolanje do univerzitetne diplome. Treba je bilo izvajati dodatni letnik študija, ki je vsebinsko nadgrajeval stari program na točkah, ki so bile potrebne, da so diplomanti lahko pridobili univerzitetni naslov in 7. stopnjo izobrazbe. Ugotavljali smo, da študij v prvem in drugem letniku teče precej gladko, čeprav smo delali (in še vedno delamo) v težavnih razmerah. Prostorji niso samo premajhni, temveč tudi v precej slabem stanju glede na minimum, ki ga zahteva normalna izvedba pedagoškega procesa.

Težave nam je povzročala samoevalvacija posameznih predmetov, ki naj bi jih po dogovorjenem scenariju izvajali nosilci in nosilke predmetov in tudi študentke in študenti. Na podlagi teh vsebinskih vrednotenj bi lažje spremljali in dopolnjevali program še pred prvo zunanjo evalvacijo. To smo želeli rešiti tako, da smo sami razvili orodja (ankete), ki so omogočale sledenje po izvajanih predmetih, po obremenjenosti študentov in obremenjenosti izvajalcev predmetov. Ankete smo izvajali s pomočjo e-študenta. Tako smo lažje vrednotili in usklajevali obveznosti pri posameznih predmetih, ki niso bile poenotene – pri nekaterih predmetih se je zahtevalo preveč, pri drugih manj.

Leto 2011 (Dragoš 2011) je prineslo še večjo prostorsko stisko, saj je novi program zahteval delo v majhnih skupinah. Predvidevali smo, da se bo problem še povečal leta 2012, ko naj bi bile razmere nevzdržne, saj je bilo to leto, ko se je izvajal prenovljeni program v vseh štirih letnikih, poleg tega pa smo izvajali še vedno diferencialni študij in tudi pet magistrskih programov ter doktorski program. Upali smo, da bo do leta 2013 rešen prostorski problem, saj smo bili tik pred prenovitvijo oz. povečanjem obstoječih prostorov.

Leta 2012 (Dragoš 2012) smo se v povezavi z novo akreditacijo Univerze (Univerza v Ljubljani je leta 2012 izvajala novo akreditacijo zavoda – Nakvis namreč zahteva, da se vsak visokošolski zavod akreditira na vsakih sedem let, poleg tega pa se v enakem obdobju zahteva tudi nova akreditacija vsakega programa) veliko ukvarjali z različnimi kazalniki kakovosti študija socialnega

dela in na podlagi tesnega sodelovanja z univerzitetnimi službami spoznali veliko prednosti in pomanjkljivosti našega dela. Sodelovanje je utrdilo vezi med fakulteto in Univerzo v Ljubljani, prav tako pa smo s tem pridobili povsem novo raven sodelovanja tudi med zaposlenimi in študenti socialnega dela. Vsebinsko smo pridobili veliko informacij, ki so nam pomagale pri programski reakreditaciji, ki je sledila univerzitetni. Obiski in poročila evaluatorjev z Univerze v Ljubljani, Nakvisa in tujine so bili zelo pozitivni in so nam omogočili vpogled v to, kako nas razume in dojema okolje. Bili smo pozitivno presenečeni in veseli nad odzivom in to nam je dalo tudi novih moči za nadaljnje delo. Še vedno pa smo ostajali na robu zmožnosti, kar zadeva izvajanje programov v neustreznih in premajhnih prostorih. Prenova in razširitev prostorov naj bi bili po vseh načrtih že končani, pa se zaradi finančne krize nista zgodili in prav tako nismo vedeli, kdaj se bosta.

Okrepili smo delovanje Centra za praktični študij, da bi bolj strukturirano in kadrovsko pokrito načrtovali in spremljali študijsko prakso. Za ta namen smo aktivirali tudi spletni forum, namenjen mentorjem na fakulteti in v učnih bazah. Ključna pomanjkljivost ostaja neurejeno financiranje mentorstev v učnih bazah. V zvezi s tem še vedno potekajo dolgoletni pogovori z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve, ki naj bi zagotovili skupni dogovor in ureditev tega vprašanja.

V zadnjem obdobju (2014/15) smo se začeli pripravljati na novo akreditacijo programov, na vseh treh stopnjah študija. V enem letu smo znova opravili zavidanja vredno delo in programe uspešno oddali na Univerzi v Ljubljani. Tu navajam del mnenja recenzenta prof. dr. Stanka Gerjolja (2015), ki je za prvostopenjski program »socialno delo« med drugim zapisal:

Kot je razvidno iz vloge, fakulteta zelo dobro skrbi za kakovost. Mesečna srečanja dekanje s pedagoškimi delavci ter študenti so vsekakor vredna pohvale. Skrb za kakovost je vidna tudi v visoki prehodnosti. [...] Pohvalno je partnersko sodelovanje s številnimi zavodi in organizacijami.

Kaj je zares spremenila bolonjska prenova študijskega programa »socialno delo«

S kratkimi povzetki želim prikazati, kaj sploh se je spremenilo, kaj od tega je dobro in kaj slabo, pa tudi kaj danes imamo glede na strateške načrte, ki smo jih zapisali pred osmimi leti, ko smo se zavedli, da je prenova obveza in ne izbira.

Oblikovali smo tristopenjski študij, in sicer:

1. stopnja – 4-letni študij socialnega dela, ki zagotovi naziv univerzitetna diplomirana socialna delavka/univerzitetni diplomirani socialni delavec,
2. stopnja – 1-letni študij, ki zagotovi naziv magistra socialnega dela/magister socialnega dela, in sicer imamo na Fakulteti za socialno delo pet magistrskih študijev: socialno delo z družino, socialno delo s starimi ljudmi, duševno zdravje v skupnosti, socialno vključevanje in pravičnost na področju hendikepa, etičnosti in spola ter socialno delo,
3. stopnja – doktorski študij socialnega dela, ki zagotovi naziv doktorica znanosti/doktor znanosti.

Na vseh treh stopnjah študija smo spreminjali vsebinski načrt študija in seveda kreditni sistem, ki ga prej nismo poznali. Glede na stopnje študija, ki so na prvi pogled ostale enake, pa je slovenski sistem izobraževanja pojasnjen zelo nerazumljivo. Rezultat takšne razlage je, da študentke in študentje slovenskih univerz študirajo pet let za dosego enake stopnje izobrazbe, kot so jo po starem pridobili s štirimi leti študija. V tem pogledu smo unikum v celotni Evropi, najbrž celo na svetu. Smisel bolonjske prenove je bil namreč skrajšati študij, ga bolj povezati s prakso, da bi diplomantke in diplomanti prej našli zaposlitev.

Primerjava starega in novega sistema:

po starem		po novem
višješolski program (do 1994), višješolski strokovni program	VI/1.	
specializacija po višješolskem programu, visokošolski strokovni program	VI/2.	visokošolski strokovni in univerzitetni program (1. bolonjska stopnja)
specializacija po visokošolskem strokovnem programu, univerzitetni program	VII.	magisterij stroke (2. bolonjska stopnja)
specializacija po univerzitetnem programu, magisterij znanosti	VIII/1.	
doktorat znanosti	VIII/2.	doktorat znanosti (3. bolonjska stopnja)

Vir: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Ker smo se dela lotili celostno, se je kakovost dela povečala tudi med zaposlenimi, povečala se je predvsem povezanost pedagoškega kadra z nepedagoškim, utrdile pa so se tudi vezi med Fakulteto za socialno delo in Univerzo v Ljubljani. Fakulteta je po dolgoletnem prizadevanju dobila večji pregled nad delom vseh služb in tudi nad izvajanjem programov na vseh treh stopnjah. Povratne informacije, ki smo jih pridobili z univerze glede programov in zavoda kot celote, so nas navedle, da v celotnem procesu (pedagoškem in nepedagoškem) izvedemo popis procesov, rezultat tega pa je bil obsežen dokument priporočil in ukrepov za boljše delovanje in izvajanje programov na fakulteti.

Opozoriti je treba tudi na nekaj stvari, ki zmanjšujejo kakovost dela na vseh članicah Univerze v Ljubljani. Po prenovi se je izjemno povečala birokracija celotne univerze. Nove službe, ki nadzorujejo visokošolsko polje v Sloveniji (Nakvis), postopno zmanjšujejo avtonomijo univerze. Finančna kriza je to še poslabšala in poglobila razkorak med univerzo in vladnimi službami. Visokošolski zavodi so namreč prisiljeni upoštevati priporočila, ki včasih niso povezana z večjo kakovostjo študija, da dobijo pozitivno mnenje za nadaljnje izvajanje.

Čeprav je prenova potekala predvsem na vsebinski ravni, je okvir, ki ga je začrtal kreditni sistem, onemogočil, da bi študentke in študentje dobili vsebinsko močan program, saj se je že po prvih letih izvajanja pokazalo, da so se kontaktne ure tako zmanjšale, da pri nekaterih predmetih ni mogoče izvesti bistva snovi. Primanjkljaj se je pokazal pri teoretskih predmetih, ki zdaj predvidevajo manj predavanj in vaj in več samostojnega dela. Svetla plat tega so edino predmeti praksa 1, 2, 3 in 4, saj imajo dovolj velik nabor ur, da lahko študentje spoznajo poklic in delo v resničnih okoliščinah. Ko smo dobili prvo generacijo diplomantk in diplomantov, je evalvacija pokazala, da študentke in študentje pridobijo manj znanja. To je sicer bolj kakovostno, vendar je zanj treba študirati eno leto več (za pridobitev 7. stopnje izobrazbe je treba po novem študirati pet let, po starem pa štiri).

Vse omenjeno je vplivalo tudi na zaposlovanje diplomiranih socialnih delavk in delavcev. S prvostopenjsko diplomijo se zdaj diplomantke in diplomanti socialnega dela lahko zaposlujejo na trgu delovne sile, vendar samodejno padejo v plačilni razred, v katerem so njihove kolegice in kolegi, ki so pred leti dokončali le višješolski strokovni program socialnega dela.

Pred osmimi leti smo si strateško zadali nekaj okvirnih ciljev. Vseh seveda nismo dosegli, predvsem zaradi zakonskih omejitev in administrativnih ovir, veliko pa smo le realizirali, kot je vidno tudi iz poročil, ki jih vsako leto oddamo na Univerzo v Ljubljani. Zastavljeni cilji so bili: ponovna prenova do leta 2016, upoštevanje evalvacije študija celotnih pet let izvedbe, razvoj enovitega magistrskega študija, razvoj nacionalnega doktorskega študija, povrniti avtonomijo fakultete predvsem pri birokratskih zadevah.

Nova akreditacija je za prvo in drugo stopnjo sredi postopka, vendar je najzahtevnejše delo že za nami, evalvacije vseh stopenj smo delno že izvedli za vnovično akreditacijo, vendar nas na tem področju čaka še veliko dela, saj imamo zdaj le dve generaciji naših študentk in študentov, ki sta uspešno končali magistrski študij (študentke in študentje, ki so socialno delo na prvi stopnji vpisali leta 2009). Smo pa pridobili veliko podatkov o sprotne evalvacijah predmetov

in izvajanju in ti so bili podlaga za vse spremembe, ki so upoštevane v dokumentih vnovične akreditacije. Misel na enovit magistrski študij smo za zdaj opustili, predvsem na priporočilo Univerze v Ljubljani, saj bi s tem prikrajšali tiste študentke in študente, ki bi si želeli diplomirati na prvi stopnji. Nacionalni doktorski študij se bo začel v prihajajočem šolskem letu (2016/17) in se bo izvajal v sodelovanju z drugimi članicami Univerze v Ljubljani. Avtonomija tako fakultete kot tudi univerze pa ostaja še vedno odprto vprašanje.

Analiza študentskih opažanj prenove na Univerzi v Ljubljani

Že na samem začetku izvajanja novih programov je na vseh članicah Univerze v Ljubljani potekala tudi evalvacija študentskih mnenj o kakovosti programov. Na nekaterih članicah so študentje zelo resno raziskovali predvsem razlike v obremenitvah študentov in učinke, ki jih prinaša zmanjšanje kontaktnih ur oz. povečanje samostojnega dela študentov. Skupne analize so že leta 2012 omogočile veliko priporočil za nadaljnje uveljavljanje bolonjskih ciljev.

Študentsko sporočilo analize je strnjeno v povzetku takratnega rektorja (Pejovnik 2012) in poudarja predvsem pomanjkljivosti, ki jih morajo univerza in njene članice še izboljšati. Pejovnik omenja šibke člene glede spremljanja, analize in vrednotenja dejavnosti Univerze v Ljubljani. Meni, da bi poleg študentskega mnenja morali upoštevati tudi mnenja učiteljev, diplomantov in pa še posebej delodajalcev, ki sprejemajo diplomante ljubljanske univerze. Nadaljuje, da je prav tako kritičen upravljavski krogotok, ki bo odločilen in ga bodo članice morale same uresničevati in obvladovati z dobrimi akcijskimi načrti, ki pa bodo sledili strateški usmeritvi Univerze v Ljubljani. Študentska mnenja opozarjajo na slabosti v delovanju ožjega kroga univerze, Pejovnik pa meni, da bodo odpravljena le s transparentnim delovanjem in sodelovanjem med članicami. S tem je mišljena organizacija dela v rektoratu in v sodelovanju z vsemi članicami.

Projekt KUL (kakovost Univerze v Ljubljani) je pokazal veliko pomanjkljivosti pri povezavah med predstavniki univerze in posameznimi članicami na področjih, ki bi morala biti bolj poenotena in bi s tem omogočala lažje primerjave, predvsem pa bi univerzitetnim službam omogočala lažje delo.

Študentje v poročilu navajajo tudi slabosti v sami izvedbi in vodenju študijskih programov, zato je pomembno temu v prihodnosti nameniti še več pozornosti. Druga pomanjkljivost, ki se nanaša na celotno Univerzo v Ljubljani, je povezana z informiranostjo in usmerjanjem v različne programe. S tem so se do zdaj ukvarjale članice same in so promocijo programov prilagajale glede na zapolnjenost mest na posameznem študiju, vendar bi bilo pametno imeti skupno strategijo in se promovirati kot univerza.

Pejovnik (*op. cit.*) konča z mislijo, da bo za povečanje kakovosti vseh dejavnosti univerze in njenega mednarodnega ugleda izjemno pomembno krepiti mehanizme medsebojnega sodelovanja in povezovanja, da bi tako dosegli več skupnih učinkov. V ospredju mora biti medfakultetno in meddisciplinarno povezovanje izobraževalnih in raziskovalnih programov ter povezovanje izobraževalne, raziskovalne in razvojne dejavnosti. Enako pomembno pa je tudi povezovanje z drugimi domačimi in tujimi visokošolskimi in raziskovalnimi institucijami, gospodarskimi organizacijami in javnimi službami.

Sklep

Bolonjska reforma je kolektiv Fakultete za socialno delo prisilila v poglobljen razmislek o obliki in vsebini študija za socialni delo. Sprožila je dolgotrajne razprave o tem, kaj si želimo za prihodnost stroke, pa tudi o tem, kaj stroka socialnega dela sploh pomeni v družbenem okolju. Postopek ustvarjanja in oblikovanja novega študijskega programa na vseh treh stopnjah je bil velik izziv in je sprožil vprašanja v zvezi z obstojem študija kot samostojnega visokošolskega zavoda. V ne tako daljni preteklosti si je šola morala večkrat prizadevati za priznanje v svetu znanosti in z vztrajnostjo in dobrimi rezultati je končno pridobila naziv Fakulteta za socialno

delo in s tem tudi univerzitetni naziv ter možnost študija na drugi in tretji stopnji.

Vse sistemske in statusne pridobitve je fakulteta želela ohraniti in jih celo dograditi, zato je bila volja za spreminjanje zelo velika. Celoten cikel oblikovanja je trajal štiri leta, predvsem zato, ker smo spreminjali popolnoma vse predmetnike in vse učne načrte. Tako vrednotenje kot tudi vsebine so bile na novo oblikovane in so upoštevale tako vidike študentski anket in mnenj iz preteklosti kot tudi kazalcev zaposlovanja (na podlagi teh smo uvedli nove module in ukiniteli tiste, ki niso kazali visoke stopnje zaposljivosti).

Če se danes vprašamo, kaj dobrega je za Fakulteto za socialno delo naredila uvedba reforme, se je težko odločiti, ali smo zdaj na boljšem ali slabšem. Vsekakor je študij bolj strukturiran in kakovostnejši, pa vendar je pripomb glede izvajanja takšne oblike izobraževanja zelo veliko. Na članicah Univerze v Ljubljani je v vseh letih od uvedbe reforme veliko slišati o razlikah, ki so nastale v času izvajanja od prve akreditacije programov pa do njihove vnovične akreditacije po sedmih letih. »Bolonjski duh« ni požel velikega navdušenja, je pa vsaj nekaterim članicam omogočil, da so skrbno in s premislekom na novo oblikovali programe, ki se skladajo s podatki o zaposljivosti in potrebami, ki se pojavljajo v praksi.

Viri

Bolonjska deklaracija (1999), The Bologna Declaration of 19 June 1999. *Joint declaration of the European Ministers of Education*. Dostopno na: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf (16. 11. 2015).

Dragoš, S. (ur.) (2008), *Poročilo o kakovosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2009), *Poročilo o kakovosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2010), *Poročilo o kakovosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2011), *Poročilo o kakovosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2012), *Poročilo o kakovosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Gerjolj, S. (2015), *Poročilo o ponovni akreditaciji 1-stopenjskega programa Socialno delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Kocijančič, A. (2009), *Napaka bolonjskega procesa v Sloveniji je formalizem*. *Dnevnik*, 4. 2. 2009.

Kotnik, R. (2013), *Nova paradigma v izobraževanju – je manj lahko več?*. Maribor: Kulturni center Maribor.

Letno poročilo Fakultete za socialno delo (2013). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2014), Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mencinger, J. (2008), Bolonjski pomisleki. *Mladina* – priloga o izobraževanju. Dostopno na: http://www.mladina.si/media/objave/dokumenti/2011/11/17/izobrazevanje_avgust08.pdf (11. 11. 2015).

Pejovnik, R. S. (2012), *Bolonjska prenova po ljubljansko*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Šugman Bohinc, L. (2008), *Akreditacija programa Socialno delo na 1. stopnji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Vitez, T. (2013), *Bolonja po Bolonji*. Ljubljana: Študentska organizacija Slovenije.

Zakon o visokem šolstvu (2004), *Ur. l. RS*, št. 100/04 z dne 13. 9. 2004.

Zaviršek, D. (ur.) (2005), *Z diplomom mi je bilo lažje delat*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.